

“Gaiak eta joerak kale arteetan”

Andrés Beladíez

Gaztela-Mantxako antzerki Azokako Zuzendari artistikoa

Kale arteak, bai, baina zer kale motatarako? Nolakoa da gure kalea? Nolakoa da gure eguneroko bizitza kalean? Nola erabiltzen dugu kalea? Txertatuta dago kalea gure bizimoduan? Zuetako zenbatek hartu behar du autoa erosketak egitera joateko? Bankurik dago plazetan? Zenbat? Bankuen ordezkariak isolatuak ipintzen ari dira? Non bizi zarete? Herri batean? Herri txiki edo ertain batean? Hiri handi batean? Zer distantziara dago lantokia? Auzokoak ezagutzen dituzue? Lehen, duela urte gutxi batzuk, plazetan biltzen ziren adinekoak bertan jarraitzen dute? Non daude? Izan ere, batzuk hil egingo ziren, baina beste batzuk iritsiko ziren. Zenbat zakarrontzi mota daude? Norbaitek behar du hogeita minutu baino gutxiago autoa aparkatzeko? Zer egiten dugu olgatzeko? Nora joaten gara? Haur parkeetako zabuek segurtasun uhala dute? Noiz eseri zineten azken aldiz su baten argitan? Nola jakin zenuen azken esamesaren berri? Belarrira esan zizuten ala Facebooken bidez? Zenbat telefono dei egiten duzu egunean? Zenbat sms jasotzen duzu? Zenbat bidaltzen duzu? Esan dezakezu bost superheroiren izena? Eta bost heroi mitologikorena? Zenbat ordu ikusten duzu telebista? Noiz joan zinen azken aldiz zinemara? Eta antzokira? Non dago zure hiriko zuhaitzik handiena? Zenbat pertsonak atera dezakete burua aldi berean zure etxeko leiho batetik? Zer solairutan bizi zara? Altuera horretatik, nola ikusten dituzu oinezkoak, txiki-txikiak, handiak edo eltxoak balira legez? Oinezkorik ikusten duzu? Eta autorik? Entzuten dituzu ondoko etxeko eztabaidak? Zure auzoko farolak beste hiri batzuetan ikusten dituzunen antzekoak dira? Berberak dira? Zenbat telebista kamerak grabatzen zaituzte etxetik lanera bidean? Begiak benda batez estali eta beste hiri batera eramango bagintuzke, zenbat denbora beharko genuke aldaketaz ohartzeko? Noiz egin zenuen

GPSrik gabeko azken bidaiak? Etxeko goxotasuna ala hoteleko goxotasuna? Seguru sentitzen zara etxean? Eta kalean?

XX. mendean, aldaketa handiak izan ziren, eta goitik behera aldatu ziren mundua hautemateko modua eta hura irudikatzeko moduak.

Turismoak ematen duen erraztasunari esker, beste kultura batzuetara hurbildu gara, haiek ezagutzeko jakinguragatik, garai bateko espedizio kolonial espantsionistetan ez bezala; merkataritza loturak egin ditugu, beste garai batean imajina zitekeena baino askoz estuagoak, eta ondo jabetu gara janzteko, hitz egiteko eta pentsamendua egituratzeko moduez, haiekin kutsatu arte; gurea mundu globala da, bai eta, alderdi askotan, homogeneousatua ere. Eta batzuetan, badirudi hobeto ezagutzen dugula hamar mila kilometrora bizi den norbait aurreko atean bizi den pertsona baino.

Gertakariei gizatasuna kentzen ikasi dugu. Esate baterako, ematen du gerrak, filmetan legez, telebistan ikusten ditugun bezalakoak direla, urrunekoak, dekoratuak, zuzenduak, garbiak eta usaingabeak; izan ere, batzuetan, fikziozko imitazio huts bihurtu dira, edo, behintzat, imitaziotzat azaldu dizkigute, hedabideen mekanismoen eta hizkuntzen bidez. Gogora dezagun Golkoko gerra, edo dorre bikien suntsipena, puntako orduan emanak.

Azken batean, hiria eredu bat da, gizartearen pentsamoldea islatzen duena. Hiri kontzeptua askotarikoa da: hiri bakoitzeko gizarteak zehazten du kontzeptu hori. Hiri handiak lehengai askoko lekuetatik hur sortu ziren. Horrek industria ekoizpena erraztu zuen. Ondoren, merkataritzaren eta zerbitzu prestazioen inguruan hazten jarraitu zuten hiriek. Orain, bete-betean gaude teknologiaren aroan, eta hiri kontzeptua berrasmatu eta lausotu egiten da. Gune publikoak oso bestelako esanahia hartzen du. Haurrak ez dira kalean jolasten. Gaur egungo joerak hiri sakabanatu, aseptiko, funtzional eta izugarri despertsonalizatu baterantz garamatza. Beste hirien oso antzekoa den hiri baterantz. Etengabe zainduta dagoen hiri baterantz, hedatu eta hirigune txikiak irensten dituen hiri baterantz. Aterik eta harresirik gabeko hiri baterantz, askotan erdigunerik ere ez duen hiri baterantz; azken batean, gune publikoa pribatizatu eta, batzuetan, salerosi duen hiri baterantz. Munduko hiri askotatik pasea gintezke eta ez genuke diferentzia bat ere

sumatuko. Etxean bezala sentituko ginateke, eta sustriak beldurrean sartzen dituen gizarte batentzat, diseinu berri hori benetan lasaigarria da. Hiriak oihana izateari utzi dio eta lorategi bihurtu da; hain zuzen ere, naturarik ez duen lorategi.

Kale arteen bilakaera lekuaren araberakoa da; ezin bestela izan. Beti gertatu da horrela, eta hori ez da aldatuko. Kale arteen bilakaeraz hitz egiteko, gogoeta egin behar dugu hiri paisaien bilakaerari buruz, baita gune publikoaren kontzeptuari eta leku publikoen erabilerei buruz ere. Ez dut sinkronia linealik ezarri nahi, ez dut nahi horretan, denbora grafiko baten bidez, norabide bereko aldaketa jarraitua dagoela azaldu. Ezingo nuke. Gune bakoitzari lekuarekin berarekin eta hartan bizi den gizartearekin bat datorren adierazpena dagokio.

Aspaldian utzi zioten arteek konpartimentu itxiak izateari, eta bat egin zuten. Fusio horiek bi norabidekoak dira. Gaur egun, hizkuntza eszenikoen arteko mugak lausotu eta, askotan, desagertu egin dira. Hori dela eta, beste zeinu gramatika bat sortu da, diziplinak (eszenikoak, teknikoak eta teknikoak) bat egitean gertatutako sinergien ondorioz. Beste poetika bat dugu aurrean, diziplina arteko oinarriak dituen, eta horretan, kale artean, oso gustura daude.

Sortze prozesu berri horietan, denetarik erabiltzen da: hiri interbentzioa, post-performancea, gerrilla antisistema, publizitate estrategiak, borroka arteak, kirola, arkitektura, biologia, izkinako mekanikaria, auskalo zer esperimentutan dabilen auzokoa... Eta horretan, kale arteek zeresan handia dute. Espero dezagun oraingoan ezerk eta inork kale arteei beren dohainak ez kentzea, hainbat eta hainbat aldiz pasatu baita hori historian zehar.

Zinemak eta telebistak ikaragarri baldintzatu dituzte bai ikusleak bai sortzaileak. Hasieran, zinema arte eszenikoez baliatu zen bere hizkuntza sortzeko. Narrazio, interpretazio eta eszenografia teknikak hartu eta apurka-apurka aldatu zituen, bere ezaugarri intrintsekoen arabera, eta azkenean, horri esker, bere hizkuntza sortu zuen. Ikusleek naturaltasun osoz onartu zuen hizkuntza berri hori; izan ere, zinemarekin eta telebistarekin batera hazi eta hezi zirenez, ez zuten inolako aurreiritzirik. Orain, arte

eszenikoek aurkikuntza horiek erabiltzen dituzte beren ikuskizunetan. Horrez gain, eta hori da garrantzitsuagoa, hizkuntza berregiten dute, beren eremura eramateko eta gramatika berri bat sortzeko.

Europar, immigrazioa nabarmen aldatzen ari da gizartea. Kulturak nahastea oso aberasgarria da: sortzaileen eta publiko potentzialaren horizontek zabaldu, eta ikerketa bide berriak irekitzen dira. Fusioa halabeharrezkoa da. Eta fusio horiek kalean hasten dira, kultura berri horiek kalean aurkitzen dutelako hazteko eta finkatzeko lekua. Geroago, sorlekua utzi eta antzoki batean kokatuko dira agian, kritikaren babesean eta gizartearen oniritziarekin. Ezin dugu alde batera utzi arte mugimendu asko ezarritako kulturaren babesetik kanpo sortu direla, adierazi behar baten ondorioz. Inork behar hori aintzat hartu ezean, kalea da asetzeko habitat naturala. Arte mugimendu horiek kultura nagusia alde batera utzita garatzen ditu bere kodeak. Alabaina, pixkanaka, onartu egingo dute, eta ezagun egingo da. Azkenean, denboraren joanean, modu zoragarrian integratuko da, bertan betidanik izan balitz bezala, eta ezinbestekoa izango da. Gehiago esango nuke, garai batean gutxiesten zuen kultura horren beraren ezaugarri bereizgarri bat izango da. Hip-hop kultura da adibide garbia. Vietnamgo gerraren garaian, hip-hopa baztertuen adierazpen modua zen baina, gaur egun, gazteriaren ikonoetako bat da. Izan ere, prestigio handiko museoetan eta antzoki edo jaialdi handietan ikus ditzakegu haren emaitzak, betiere, aldeztatik dagokion sarrera erosi eta gero. Pentsa dezagun parkour-en fenomenoaz. Yamasaki izena ematen zaie, eta egiten dutenari lekualdaketa artea esaten diote. Mugimendu hori hiri altzarien erabileran oinarritzen da. Jaialdi bat antolatzen dugunean hainbeste gogaitzen gaituzten altzari horiek erabiltzen dituzte yamasakiek. Haien izateko arrazoia da, haien eremua. Zeinu nahiz ikur mailan erabiltzen dute eremu hori, errealitatearen eszenografiak eratuz, baina baita, maila teknikoan, euskarri eta bultzada elementuak ere, eta hori aldatzen ari da gaur egun: gero eta elementu eszeniko interesgarriagoak hartzen ari da. Orain, une honetan, adierazpen modu berriak sortzen ari dira, zuzen-zuzenean kalearekin lotuak, eta guk, kultura nagusi eta itxi baten kideok, ez dugu haietatik ezer jakin nahi, behe mailakotzat hartzen baititugu. Denbora testigu! Orain arte hain ondo funtzionatu duten eskema

berberak errepikatuko ditugulakoan nago. Adierazpen modu berriak gure egingo ditugu, eta prozesu horretan, artista berri horien talentua, berrikuntza eta energia ekarriko ditugu gure eremura, eta beste behin ere, sortzaileak, benetako intelektualak eta berritzaileak kenduko dizkiogu kaleari. Haiek, kalean lanean jarraituz gero, emaitza artistiko berberak lortuko zituzten eta, beharbada, nire ustez, guk imajinatu ere ezin dugun leku batera iritsiko ziren. Baina kalea galtzaileentzat da, behartsuentzat, marjinatuentzat, txakurra lagun dutela txirula jotzen duten eskaleentzat. Zoritarreko perbertsioa!

Arteen arteko sinergiak alde batera utzita, beste diziplina batzuk aurkitzen ditugu kalean; artearen eremukoak ez badira ere, kale arteen baliabideak erabiltzen dituzte beren onerako. Nekez sailka daitezkeen hiri ekintzen mapa berri bat eratu dute. Ekintza horietako askok publizitate asmoa dute, edo politikoa, edo gizarte salaketakoa.

Publizitateak lur ongarritua aurkitu du gizatasunik gabeko zenbait hiritan. Haietan, fikzioaren eta errealitatearen arteko lerroa oso mehea da; izan ere, askotan, oharkabean pasatzen da. Bezero potentzialak telebistako, hedabideetako, publizitate hesietako eta hormetako ohiko publizitate eraginekin aspertuta daudenean, ezerk ere harritzen ez gaituenean (den-dena aurreikus baitaiteke), errealitatea plasma telebista batean besaulki batetik ikusten denean, kaleko ekintzek protagonismo adierazgarria hartzen dute: bezeroak berriro erakarri eta modako sakelako telefonoa eroatera bidaltzen dituzte. Kale arteetako konpainia askok lan egin dute publizitate enpresekin, polemika handiagoarekin edo txikiagoarekin, eta horretarako, ikusleak erakartzeko zenbait ekintza sortu dituzte. Adibide gisa, denok ezagutzen dugun konpainia bat aipatuko dut: La Fura dels Baus.

Publizitate sortzaileak, ordea, ez dira hor gelditzen: bezeroengana iristeko modu berriak imajinatzen dituzte, eta kale arteak kolaboratzaile ezin hobeak dira oraindik ere. Telebistan minutu preziotsuak edo prentsan eskuinaldeko orrialdeak biltzeko ikuskizun handietatik herritarren arteko ahotik ahokora igaro dira. Oso aurrekontu txikiko kale ekintzak diseinatzen dira. Ustekabean ematen dira, eta oso ikusle kopuru txikiak ikusten

du. Ekintza horietako gehienetan, amaiera arte saiatzen dira benetako asmoa ezkututzen, eta horretarako, herritarrei sinestarazten diete ikusten ari direna benetako ikuskizuna dela. Ekintza amaitzen denean, publizitate mezua jaurtitzen da. Mezua sakonera karga baten moduan lehertzen da bezero izan daitezkeen ikusleengan, eta haiek, gainera, konplizearen papera hartuko dute; izan ere, behin eta berriz kontatuko diete ingurukoei, haiek zur eta lur utziz, eta azken horiek, beren aldetik, beste batzuei kontatuko diete. Hau da, esponentzialki handituko den kate bat sortuko da.

Gaur egun, Internet oso garrantzitsua da gizartean: kontsumo ohiturak aldarazi eta komunikazio kanal berriak sorrarazi ditu. Gizarte sareen fenomenoari (Internet 2 ere esaten zaio) erreparatzen badiogu, paradoxa kezkarri batez ohartuko gara. Alegia: ikuslearen papera perbertitu egin da, eta orain, informazioaren hartzailea bera arduratzen da edukiak sartzeaz. Aktore eta ikusle bihurtzen gara. Sare horietan, jolas bat sortzen da, iraunkorra, eta horretan, errealitatea eta fikzioa harmonian daude. Taldea da benetako protagonista, eta gizabanakoari bigarren mailako papera ematen zaio, etengabe aldatzen ari den egitura dramaturgiko horretan garrantzirik gabekoa. Istorioak sortu eta irensten ditugu, eta gainera, askotan, horretarako ordaintzen dugu.

Improv Everywhere kolektiboa da horren aplikazio praktikoaren adibide garbia. Kolektibo horrek beren web orrian erakusten ditu egindako ekintzak, trofeo gisa. Denena eta denentzat da proiektu hori. Aktore eta dantzari profesionalek nahiz usoei jaten ematen dien aitona har dezakete parte. Kolektiboak web gune bat du Interneten, eta egindako ekintzak biltzen dituzten liburuak eta DVDak saltzeko plataforma gisa erabiltzen du, eta ekintza berriak jakinarazteko eta ekintza kolektibo batean parte hartzeko prest dagoen jendeari deitzeko: aktoreei, dantzari, ibiltari, bikiei, herrenei, txakurra ateratzen duten emakumei, taxilari edo herritar anonimoak. Deialdi horretan, modu jakin batean jantzita joateko eskatzen zaie, eta ekintza egiteko beharrezkoak diren objektuak eramateko. Aukeratutako lekuan egun jakin batean eta ordu jakin batean egoteko eskatzen zaie, eta dagokiena egiten dute. Adibide bat emango dut: *Mp3 Experiment*. Ekintza bera egin zuten zenbait hiritan, eta jende askok hartu zuten parte (600 lagun inguru). Pertsona horiek mp3 fitxategi bat kargatu zuten Internetetik behera, eta leku

jakin batera joan ziren. Aurrez, erlojuak sinkronizatu zituzten, fitxategia aldi berean erreproduzitzen haste aldera. Esaten zietena egin behar izan zuten, eta ez zieten gutxi eskatu: baso batean sartzeko, jauzika dantza egiteko... Bataila batean sartuta amai dezakete, edo auskalo zerk liluratuta. Ekintza hori egiteko, esaten zietenari jarraitu behar izan zieten. Adina, gizarte maila edo kolorea ez dira muga.

Beste ekintza mota batzuetan, prestakuntza maila handia behar da. *Food court musical* izeneko ekintzan, aho zabalik eta murtxikatu gabe uzten dituzte merkataritza gune bateko jatetxe bateko bezero guztiak, musikal itxurako komedia bat inprobisatuta. Orduan, ez zuten mp3rik erabili, baina denek ondo ikasita zuten beren papera, eta jakina, abestu, antzeztu eta dantzatu egin zuten, genero horretan egokia denez. *Human Mirror* ere aipatzekoa da. Imajina itzazue 18 anai-arreba biki metroko bagoi batean, bakoitza bere anai-arreba bikiaren aurrean eserita. Imajina ezazue gainerako bidaiarien erreakzioa. Ez dut gehiago esango.

Eta horretaz ari garela, parte hartu nahi baduzue, bihar, larunbata, 2009ko maiatzaren 23a, deialdi ireki bat dago Roosevelt Island-en: *Mp3 Experiment six*. Kamiseta gorria, berdea, horia edo urdina beharko duzue. Iraupena 47 minutu eta 16 segundokoa da, zehatz-mehatz. Mp3a haien web orritik karga dezakezue behera.

Zer neurritan dute Internetek eta sortzen ari diren teknologiek eragina kale arteetan? Esan behar da teknologia horiek herrialde zibilizatuetan eragiten ari diren aldaketak gizarteko arlo guztietan duela eragina, salbuespenik gabe. Halaber, argi eta garbi esan behar da kale arteetako profesionalen lanean eragina duten aldaketarik handienetako bat errealitatea hautemateko moduan izandako aldaketa da. Ikusleek errealitatea hautemateko modua goitik behera aldatzen ari da, izugarri azkar, eta beraz, zaila da dinamika horri jarraitzea.

Orain eta duela hirurogei urte, oso bestela transmititzen eta kodetzen da informazioa. Lehen, konplexutasun handiko informazioa igortzen zen, eta kanal bakar batez. Orain, berriz, oso modu sinplean igortzen da informazioa, eta hainbat kanal erabiliz. Eta pentsatu nahi dut informazio horrek konplexutasun handiagoko esanahia hartzen duela

deskodetu eta gero. Horren guztiaren ondorioz, zentzumen dramaturgiak –bereziki, ikusizkoak– indartu egin dira, baita esperientziazkoak ere. Baina, horrez gain, ohiko arte eszenikoetan ere aldaketak gertatzen ari dira: ikuskizunen iraupen denborak, diskurtsoa egiteko modua, proposamen eszenikoa eta eszenografikoa, eta egitura dramaturgikoa eratzen duten zeinuak sortzeko modua ere aldatzen ari dira.

Kale arteetan multimedia teknikak erabiltzen hasi dira, eta horri esker, gero eta aukera gehiago daude. Duela hamar urte ingurua imajinatu ere egiten ez genuena gero eta errazagoa da gaur egun, kostuak gero eta merkeagoak baitira. Optikan, soinuan, elektronikan eta informatikan gertatuta aurrerapenei esker, oso bestelako eszenaratzeak egin daitezke, espazioa aldatzen dutenak eta mugarik gabeko unibertso poetiko batera eramaten gaituztenak. Gainera, zuzenean ere erabil daitezke teknologia horiek. Kale arteetan, teknologiaren erabilera ulertzeko bi modu daude. Lehenean, zenbait elementu ordezkatzeko erabiltzen dira tresnak, kostuak merkatzeko edo, besterik gabe, estetika berritze aldera. Bestea da interesgarriagoa, nire ustez: ikerketa teknologikoan eta eszenikoan oinarritzen da, beste hizkuntza bat sortzeko, bide berriak irekitzeko.

Jenny Holzer diziplina anitzeko artistak zenbait obra testual egin zituen 1970eko hamarkadan, egia unibertsalen sinismena ikertzeko. Testu horiek eraikinetan proiektatzen dira, publizitate hesiak inbaditzen dituzte, eta hiri altzarietan mamitzen dira. Esaldi bat edo zenbait esaldiren segida bat erabiliz, iritzi sorta bat sorrarazten du. Horrek ikusle-irakurleei erakusten du gaur egungo gizartea anitza eta kontraesankorra dela.

Play the Magic konpainiak *Building Music* ikuskizuna sortu du. Horretan, ikusleek eraikin bateko fatxadarekin elkarreragiten dute, linterna bat erabiliz. Linterna fatxadako zer lekutan apuntatu, soinu bat edo beste bat entzungo da, eta eraikineko fatxada zati hori argituko da, tekla bat joko balitz bezala. Hau da, eraikina musika tresna bat izango da, ikusleen eskura jarria. Konpainia horrek berak *Los fantasmas del matadero* site-specific instalazioa egin zuen, Mataderoko arte garaikideko bienalaren esparruan. Lekua benetako hiltegi bat izan zen, eta haren ezaugarriez baliatuz, konpainiak *Bulding Music*

ikusbizunean esploratutakoaren antzeko interakzio sistema bat diseinatu zuen, baina orduan, linternak giza begiek ikusten ez dutena erakusten zuen. Mamuak, bertan urteetan hildako animalien mamuak, eta oihuak, hilketaren unean egindako oihuak.

Marcelí Antúnez-ek, bere instalazioetan, ikusleekin elkarreragiten duen zeinu sistema bat sortzen du. Horri esker, instalazioak sistema autonomoak dira, publikoak egiten dituen ekintzen arabera definitzen direnak. Ikusleek kontzienteki egin ditzake ekintzak, interfaze baten bidez, edo konturatu gabe, sentsoreen bidez. Ez da beharrezkoa ikusleak hiri berean egotea. Leku bateko instalazioan ikusle batek egiten duen ekintzak beste leku batzuetan aldi berean egiten diren gainerako instalazioetan elkarreragiten du.

Robert Lepage eszena zuzendari ezaguna da, teknologia asko erabiltzen duena. Quebec hiria 400 urteurreneko ospakizunetan parte hartzeko deitu zioten, eta hark ikus-entzunezko ikuskizun bat diseinatu zuen. 30 x 600 metroko proiektzio batzuk erabiliz, goitik behera aldatu zuen hiriko paisaia. Nola senti daiteke inor horrelako ikuskizun bat ikusten duenean? Paralelismo bat ezar genezake: antzeko zerbait sentituko zuen duela hainbat mendetako erromes batek, bere bidaiari gorabeheratsuen amaieran, Santiagoko Katedraleko fatxada lehen aldiz ikustean. Halako tamainako eraikinak, erromesak inoiz ere ikusi ez duenak, Jainko Nonahikoaren handitasuna ekartzen dio gogora berehala, baita miraria, Eliza Ama Santaren boterea eta norberaren txikitasuna ere, "honaino iritsi den koitadua baino ez naiz" pentsatuko baitzuen. Orain, turistak dira erromes berriak, eta beharbada, antzeko sentsazioak izango dituzte, baina hiri ingurune bateko ikuspegitik.

Peter Reder-en *Guided Tour* diziplina arteko bilaketa baten adibide garbia da, eta antzezpen lekuaren ezaugarri berezien erabilerarena. Erresuma Batuko sortzaile horrek kritika handia egiten die ondare industriei. Horretarako, turismo gidariarena egiten du eta, leku jakin bati buruzko azalpenak ematen dituen bitartean, gizabanakoak iraganeko gertakarietara ikuspegi pertsonala berreskuratu behar duela esaten du. Artista horrek espazioarekin egiten du lan zuzenean: lekuaren arabera eta leku horretako gertaera historikoen arabera moldatzen du ikuskizuna. Ez dut esaten ikuskizuna ingurunera

egokitzen duenik. Izan ere, oso-osorik berregituratzen du ikuskizuna; besteak beste, antzezpen lekua instalazio txikien bidez aldatu eta ingurunea irakurtzeko beste modu bat ezartzen du.

Antzeko zerbait du oinarri Délices Dada konpainiak. Turismo gidariarena egiten dute eta hiria erakusteko prest daude, baina berezitasun batekin: den-dena asmatzen dute, eta erakusten diguten metropoliak ez du inolako zerikusirik ikusten ari garenarekin. Hala ere, ikuskizun horrek luzaro iraungo du gure oroimenean, harmonian eta guri irribarrea eraginez; izan ere, hiria, gure hiria, zorionez, ez da sekula ere berdina izango. Nolabait, gure hiri kontzeptua betirako aldatuko zen.

Diziplina arteko fusioen beste adibide bat dantza da; hain zuzen ere, aire dantza. Eskalatzeko teknikak erabiliz, eta teknika horiek hizkuntza koreografikoarekin eta arkitekturarekin konbinatuz, ikusleak harritzea lortzen dute, zentzu eta izateko arrazoi osoa kalean hartzen duten proposamenen bidez. Diziplina horren posibilitateen eta mugen ondorioz, ikertu beharreko bide berriak sortzen dira, bakoitzak bere poetika izango duena. Goiz da oraindik iritzi bat emateko edo noranzko bilakaera izango duen sumatzeko. Gaur egun, sortzaile horiek bide berriari ekiten ari dira. Bide hori oztopoz beteta dago, baina oztopo bakoitza gainditzeko irtenbideak aurkitzeko, ingeniari, mekanikari, eskalatzaile eta fisikarien laguntza dute. Ez dakigu nora iritsiko diren, baina, agian, egunen batean, dantza mota berri horren egungo ikuskera betiko aldatuko duen zerbait aurkituko dute. Hona hemen bi adibide: Retouramont eta Deambulants konpainiak.

Gainera, dantza garaikidea nolabaiteko harremana garatzen ari da kalearekin. Alegia, tradizioaren lotura askatzen ari da, eta espazio harreman berriak sortzen, arkitektura ingurunearekin eta publikoarekin. Esaterako, publikoa, besaulki batean eserita egon beharrean, mugitu egiten da, eta sartu, irten, eseri, altxatu, balkoira irten edo gelditu gabe aurrera jarraitu. Hainbat konpainia –besteak beste, Ex nihilo, Beau geste, Frecuencia moderada, Sol Picó eta Juscha Weigel— dantzak leku publikoetan dituen aukerak aztertzen ari dira. Leku publikoen kontzeptu espaziala, historikoa, soziala eta

poetikoa hartzen dute aintzat, eta horretan oinarrituta sortzen dituzten koreografiak ingurunearekin eta ikusleekin elkarreragiten dute, zenbait narrazio planotatik.

Hiri gerrillatik hurbilagoko lanak ere aurkituko ditugu, kalean pasieran dabilen jendea zenbait gairekiko kontzientziatu nahian. Horretarako, leku publikoa eta kale arteetako zenbait teknika erabiltzen dituzte (antzerkia, dantza, zirkua...).

Espanian, Invasión Danza proiektuak lortu du orain arte garrantzirik handienetakoa. Proposamen erraza egiten dute: leku publiko bat aukeratu (edozein izan daiteke: zebra bide bat, autobus bat, jendez betetako kale bat, iturri publiko bat, hotel bat, taberna bat, igogailu bat...), leku horretarako koreografia bat sortu, eta abisatu gabe egiten dute, oinezkoak zur eta lur utziz. Aldi berean, bideoan grabatu eta, ondoren, Interneten kargatzen dute gora, jasota gera dadin. Ekintza horien bidez Invasión Danzak herritarrak sentikortu nahi ditu, sentikortasunak erakarri eta beste arte mota batzuek bezala nekez iraun dezakeen arte mota bat hedatu. Zorte on, Ainhoa.

Zer gertatzen da herri bateko biztanle guztiek tximinia aldi berean piztea erabakitzen badute? Zer gertatzen da tximinia bakoitzeko kea kolore jakin batekoa bada? Zer ikusten dugu horri hurbileko muino batetik begiratzuz gero? Eta hiri handi batean, zer gertatzen da hitzartutako ordu batean ehunka leihotako argiak itzali edo pizten badira, eta esaldiak edo paisaiak sortzen badituzte? Zer gertatzen da goizeko zazpietako auto ilararen erdian ehunka gidarik, milimetrikoki sinkronizatuta, klaxona jotzen badute, denok ezagutzen dugun doinu bat jotzen badute?

Horrelako ekintzak egin izan dira eta etengabe egiten dira, eskala handiagoan edo txikiagoan. Edonork asmatzen duela ere, sortzailea nor den ere, ehunka pertsonak har dezakete parte, eta asko goza daitezke emaitzaz. Gizabanako baten ekintza txiki-txiki batek –adibidez, etengailu bat sakatzea– itzelezko garrantzia hartzen du.

Egin dezagun denboran atzera eta errepara diezaiegun XVII. eta XVIII. mendeetako merkatu eta azokei. Merkatu eta plazetan, okin, arrain saltzaile edo espezia saltzaileekin batera, antzerki barrakak zeuden, bitxikeriarik harrigarrienak erakusten. Orain, XXI.

mendean bete-betean gaudenean, zenbait sortzailek tradizio hori berreskuratu dute eta, beren kamioiekin eta karpa txikiekin, beren *traveling theatre*rekin, munduan zehar dabilta, ikuskizun intimista eta finak emanez, garai batean bezala ikusleak hunkituz. Rien Merci horren adibide garbia da. Eta Romanes familiaren Ijito Zirkua aipatu behar dut. Hungariakoak dira baina Frantzia kokatuta daude, eta uste dut, hura definitze aldera, hobe dela Alexander Romanesen hitzak erabiltzea: “Nire familiak zirkua egiten du betidanik. Lehen, aitona herriz herri zihoan, bere hiru emazteekin, seme-alabekin eta hartz batekin. 25 urte nituela, zirku familiarra utzi nuen. Denbora batez, poetekin izan nintzen. Ondoren, arropa pieza batzuk, kamioi zahar bat eta karabana batzuk erosi nituen. Délia nirekin etorri zen. Zenbait haur egin eta errepidea hartu genuen. Pistan, ijito batzuek jarduten zuten, eta Déliak, bitartean, abesten zuen, biolontxeloak, kontrabaxuak eta akordeoiak laguntzen ziotela”. Konpainia horretan, asko harritu ninduen haurrak jokatzeko ikusteak, amak adi-adi begira zituztela. Amak seme-alaben aurrean eserita zeuden, besotan umetxo batekin, seme-alabei begira eta guri begira. Pistan, aldi berean, hiru belaunaldi ikusten nituen: iragana, oraina eta etorkizuna. Eta hori oso gutxitan gertatzen da bizitzan. Hain benetakoa zen, non fikzioa hunkigarria zen.

2001eko urtarrilean, *Xuxurlaren manifestua* idatzi ondoren, Olivier Comte-k esku-hartze poetikoko talde bat sortu zuen: Les Souffleurs, komando poetikoak. Ahozko hizkuntzaren metafora poetiko bat proposatzen dute: ipuin laburrak kontatzen dituzte jendearen belarrira, kanabera hutsetatik. Ia edozein lekutan egiten dute esku-hartzea: geltoki batean, parke publiko batean, itzarote gela batean, taberna batean... Ikusleak mundu oniriko batean sarrarazten dituzte, eta inor ezin da axolagabe ageri. Ikuskizuna argi eta garbi zehaztutako bi lerroren inguruan egituratuta dago. Lehen lerroa globala da eta esku-hartze osoari dagokio. Bigarrena pertsonalagoa da eta ikusle pribilegiatu bakoitzak –eta hark soilik– intimitaterik estuenean gainerako ikusleekin aurrean entzuten duen ipuinari dagokio.

Probokazioa, umorea, leku publikoaren inbasioa eta hura erregulatzen duten arauak haustea etengabeko iradokizun iturri dira konpainientzat. Aktoreek zirkulazioa moztu, faroletara igo, supermerkatu batean ezustean sartu, eguneroko ordena hausten dute,

jendearen gozamenerako edo harridurarako, eta baten baten haserrea piztuz. Aktoreek, ispilu deformatu batean bezala, gizarteari erakusten dizkiote senik zitalenak eta samurtasunik naturalena. Aktoreak arriskuan jartzen dira emanaldi bakoitzean, publikoaren erreakzioak askotarikoak baitira. Musua edo belarrondokoa eman diezaiekete, denetarik pasa daiteke eta. Beren burua auto baten gurpilen azpian botatzeko gai dira, edo saltzaile ibiltari bati salgai guztiak ostu eta ikusleen artean banatzeko. Bi adibide: Kamchàtka, Adrian Schvarzstein-ek zuzendua, eta Txileko Keinuzko antzerki konpainia.

Zenbait ikuskizunek erabat aldatzen dute ingurunearen itxura, hiriari beste ikuspegi batetik begiratzeko aukera ematen dute: egunerokotasunaren fokua kendu eta beste begiratu bat ematera behartzen gaituzte. Zenbait instalaziok beren hizkuntza garatu dute, kalean eta kalerako, eta ezin dira beste inon egin, beren ezaugarri intrintsekoak galduko bailituzkete. Arimarik gabe geratuko liriateke, itzal zurbilak baino ez liriateke izango. Lekuak eraldatu egin dira, eta haietan, soinua, ukimena, usaina, arkitektura eta ikusle kontzeptuak berriro definitzen dira. Horrelako instalazioetan, bere aurpegia galtzen du hiriak, eta kultur, espazio eta denbora markak desagertu eta forma ezezagunak agertzen dira. Instalazio horiek galdezka hasten zaizkio leku publikoari. Hiria gainditzen dute, eta ikusle bakoitzak bere irakurketa egiten du.

Carabosse da horren erakusgarria. Bere su instalazioen eta soinu espazio zainduaren bidez, zentzumen mundu berri batean sarrarazten ditu ikusleak. Esperientziak sortzen dituzte. Mundu iragankorrak, oroimenean betirako iraungo dutenak. Ikusleak erabakitzen du zer ibilbideri jarraituko zaion, liburu bat irakurtzen egongo balitz legez: edozein orrialdetatik ireki dezake liburua, amaieratik hasi edo erditik amaitu. Ikuslea galdu egin daiteke, edo eseri, nahi duena egin dezake; azken batean, ikuskizunaren egilekidea da.

Iltopie konpainian, sortzaileak, aktoreak, eskultoreak, dantzariak, musikariak, asmatzaileak, eszenografoak eta ikertzaileak daude. Konpainia horrek, kideek beraiek esaten dutenez, “desordena artistikoko ekintzak” egiten ditu. Horretarako, lekuen jabe egin eta eraldatu egiten ditu, horren bidez gaur egungo gizarteari buruzko galdera bat

egiteko. *Land act* leku irekietarako diseinatutako ekintza artistiko bat da. Zenbait ikuskizunez eta *performancez* osatuta ibilbide bat da, eta ikusleek ibilbide hori egiten dute. Konpainia horren sorkuntzak paregabeak dira, eduki poetiko handikoak baitira. Konpainiak materialak eta egitura teknikoak eta narratiboak ikertzen ditu, etengabeko ikerkuntzarekiko konpromisoa du, eta aparteko harremana ezartzen du ikuskizunaren, ikusleen eta ingurunearen artean.

Zenbait konpainiak pasa den mendeko hirurogeiko eta hirurogeita hamarreko hamarkadetako espirituari heltzen diote gaur egun, garai hartako agitazio sozialen mugimenduenari hain zuzen. Orduan, diskurtsoaren eraginkortasuna eta ideologia ziren garrantzitsuak, eta ez estetika. Konpainia horiek inork ikusi nahi ez duen mundu hori erakusteko modua aztertzen dute, gai korapilatsuak eta gaurkotasan handikoak salatzeko, besteak beste Bread&Puppet-en, Brecht-en edo Piskator-en arrastoari jarraituz.

Délice Dada 1984an sortu zen. Haren idazketa kolektiboko lanek zaurian egiten dute piko, eta umorearen eta poesiaren bidez, publikoa dibertitzea eta kontzientziaztea lortzen dute. Beste adibide bat Hortzmuga teatroa konpainiaren muntaketa bat da: *Kaleko kontsulak: MomentO*. Ikuskizun horretan, marjinetuen mundu miserablea erakusten dute.

SalAV bideosorkuntza gelak, Telenoikaren laguntzarekin, higiezinaren sektoreko espekulazioaren aurkako ikus-entzunezko esku-hartze bat egin zuen Bartzelonako Gràcia auzoan. Telenoika irabazi asmorik gabeko kolektiboa da, Kataluniakoa, eta haren web gunea bideosortzaileen topagunea da. Eraitsi berriko etxe bat aukeratu zuten. Haren arrasto bakarra ondoko eraikineko horman ikusten zen, zehar ebakian; alegia, etxearen marrazki moduko bat, habeak non zeuden ikusten zen, eta gela bakoitza non zegoen. Horma horretan, pertsonen eta objektuen mugimenduzko irudiak proiektatu ziren. Beraz, pertsona horiek hondarretan bizi zirela zirudien. Aldi berean, testuak proiektatu zituzten, etxebizitzaren gehiegizko prezioak, batzuen aberasketa eta beste batzuen eroste ahalmenearen galera salatzeko.

la ez dut Site-Specific aipatu, eta ez dut egin, nire ustez, orain arte azaldu ditudan joeretako askotan, argi eta garbi, haren erreferentzia dagoelako. Modalitate hori ikuskizunetan inbrikatuta dago oso-osorik, ikuskizunak sortzen direnetik emanaldiak hasten diren arte.

Site-Specific bilakaeraren emaitza da; sortzaileen, publikoaren eta jaialdien bilakaeraren emaitza, guztiek diskurtsoa duintzeko eta hari sostengua emango dion egitura teoriko bat emateko interesaren emaitza. Baina, modak alde batera utzita, Site-Specific beti izan da hor, nahiz eta haren izenik jakin ez.

Eta orain, galdera garrantzitsua. Norantz abiatzen gara?

Ondorio gisa, kale arteetan joerak norantz joaten diren jakiteko, gaur egungo kaleaz hausnartu behar dugu, gaur egungo hiriaz.

Izan ere, kalea ez da gainerako lekuen arteko igarobide hutsa; izan ere, herritarren jabetzako lekua da, horretan egiten du parte hartzea, horretan komunikatu, ospatu eta aldarrikatzen du.

Vicente Verdúk gaur egungo hirigintza erduei buruz hausnartu du, *El estilo del mundo* liburuan. Verdúk azaltzen du hirigunea nola bihurtzen den parke tematiko, eta hiri berriak nola eratzen diren; hain zuzen, megalopoli edo hiri pribatu bihurtzen direla, eta haietan, komunikazio zuzena eta erraza eragotzita dagoela, zalantzarik gabe.

Hiri tradizionalak zaharberritu, argitu eta makillatzen dituztela, turistak erakartzeko. Turistek, azken finean, hiriak entretenimendu bihurtzea nahi dute, aisiarako eta fantasiarako guneak izatea. Hau da, hiriak ikuskizun bihurtzea.

Aldi berean, horren ondorioz, zelula anitzeko hiriak sortzen dira, *hiri herrestariak*, zenbait guneren inguruan azkar handitzen direnak: aireportuen, autobide gurutzagune handien eta abiadura handiko trenen inguruan, baina baita teknologia edo negozio esparruen eta merkataritza guneen inguruan ere; alegia, espekulazioaren erritmoan handitzen dira.

Hirigileek *post-hiri* hitza erabiltzen dute eskala ezagun guztiak gainditzen dituzten eta

historiaren haria aspaldi galdu zuten megalopoli handiak aipatzeko.

Orain, Perlaren Ibaian, Txinan, munduko finantza eta merkataritza-egitura nagusietako bat egiten ari dira. 5 aireportu ditu, eta 50 milioi pertsona baino gehiago. Hirigunea, Shenzhen, 30.000 biztanleko arrantza herria zen duela 15 urte. Orain, 8.277.500 biztanle ditu. Haietatik, 1.819.300 biztanlek lege egoitza dute, eta gainerakoak, 6.458.200 biztanle, aldi baterako bizi dira; izan ere, beste eskualde batzuetatik migratzen dute, aldi baterako lanaren bila. Km2-ko 4.334 biztanleko dentsitatea du Wikipediaren arabera.

Post-hirien eredu horietan, aldiriko eskualdeetako biztanleria handitzen da, bizitegi kaleen, merkataritza guneen eta bulego eraikinen sare monotonoetan, zentraltasunik gabekoetan. Bururik gabeko eskualde zabalak dira, enpresa teknologia handikoak, merkataritza gunek distiratsuz josiak eta automobilarekiko guztizko mendekotasuna sortzen dutenak.

Eredu horren aurka, Gated community edo CID (common-interest-developments) hiri pribatuak sortzen dira.

Hiri pribatu horietan, etxebizitzak ondoko hiri pribatukoak berdin-berdinak dira, edo zehaztasun handiz diseinatutako eredu bati jarraitzen diote. Etxebizitza bakoitzak bere igerilekua du, eta ondo-ondo zaindutako lorategi ederra. Hiriek koloretako baldosak dituzte, arreta handiz egindako kartelak, egunsenti ederrak, koloretako errezelak, ikastetxeak, bulegoak, denda garbi-garbiak (okela benetakoa den edo dekoratuko beste elementu bat den galde genezake)... Hiri batek izan behar duen guztia dute hiri pribatuek. Hona hemen alde bakarra: ezer ez da publikoa. Ez dago ez plaza ez banku publikorik, ezta farola publikorik ere. Dena privatizatuta dago. Guardia pribatuek, hesiek eta bideokamerek zaintzen dituzte, jabeek soilik dute bertan ibiltzeko eskubidea, eta bisitak murriztuta daude. Urrezko kartzela. Hori bai, segurua, oso segurua, eta nik gehituko nuke: aspergarria, oso aspergarria.

Berriro galdetzen diot neure buruari: Norantz abiatzen gara? Zer egingo dugu horrekin? Non geratzen da, orduan, zoria, hutsegiteak, kezka, kaleko adierazpenaren oinarria?

Galdera horien erantzunak eta beste batzuk artistek eman beharko dizkigute, haiek erantzungo dizkigute. Itxaron egin behar dugu, besterik ez. Artistak lanean dira dagoeneko, eta horrek lasaitu egiten nau.

Teknikez, estetikez eta konpainiez mintzatu naiz, baina beste eragile batzuek ere eragina dute sortze prozesuan. Ikuskizun jakin batzuk egiteko, oso finkatutako azpiegiturak behar dira, horrelakorik ezean ezinezkoa baita. Formatu handiko zenbait ikuskizunen ekoizpen beharrak jaialdi askoren aurrekontua baino handiagoak dira. Eta halakoak egin daitezten, jaialdiak eta gobernuan elkartzen dira koprodukzioan. Komunikaziotik, lan sareetatik eta konplizitateetatik sortzen dira. Eta hori da gure gizartearen ezaugarrietako bat. Alegia, nahi dugunean elkarrekin komunikatzeko erraztasun handia. Ez dugu ahaztu behar formatu txikiko ikuskizunek, garatuko badira, ikerketa prozesu handia behar dutela, formatu handikoek bezala.

Gure garaian, aurrera egiten ari gara, eta asko, baina abagune hau aprobetxatu nahi dut gune bat eskatzeko, jaialdi bakoitzak egoitza artistikoekiko konpromiso bat har dezan, esperimentatzeko gune bat eta unibertsitate bat eskatzeko, eta behin eskatzen jarrita, ikerketa, garapen eta berrikuntza sail bat konpainia bakoitzean. Mundu iragankorrekoak gara. Gure bataila gertu-gertuko orainean dago, gero ezer ere ez baitago. Ikusezina ikusarazteko erantzuleak gara, ideietatik bizi gara eta ideiak elikatu behar ditugu, haiei hazten utzi, huts egin dezaten eta beste bide bat erakuts diezaguten, trukean ezer eskatu gabe. Hori da jolasa: nik sinisten dut, zuk laguntzen didazu, horrela zuk ere sortzen duzu, nirekin, elkarrekin. Eskuz esku.

ANDRÉS BELADIEZ eszenako zuzendaritzan eta dramaturgian lizentziaduna da Madrileko Goi mailako Antzezpen Eskolatik. Gaur egun, Gaztela-Mantxako antzerki Azokako Zuzendari artistikoa da.

- Espainiako Eszenako Zuzendari Elkarteko kidea da. Nazioarteko Antzerki kritikarien Elkarteko kidea ere bada Espainiako atalean.
- 2002an, Espainiako Eszenako Zuzendari Elkarteak eman ohi duen Zuzendari Berrientzako José Luis Alonso saria lortu zuen.
- Zenbait artikulu idatzi ditu sektoreko aldizkari espezializatuetan, besteak beste, Ade Teatro, el Pateo, El espectáculo teatral eta abarretan.
- Epaimahaikide ere izan da zenbait jaialditan, hala nola, Huesca-ko Nazioarteko Antzerki eta Dantza Azokan, 2007ko edizioan; Valladolid-eko Antzerki eta Kale-Arteen Nazioarteko Jaialdian, 2008an, eta Lleidako Txotxongilo Azokan, 2009an.
- Irakaskuntza-esperientziari dagokionez, nabarmentzekoa da Middlesex University – Madrileko Goi mailako Antzezpen Eskolan izan zuen parte hartzea eszenako zuzendarientzako Nazioarteko Masterrean: eszenaratzea eta teknologia.